

**ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ МАТИ В СЕРЕДНЬОНАДДНІПРЯНСЬКИХ
ТА ГУЦУЛЬСЬКИХ ГОВІРКАХ: СПРОБА ЗІСТАВЛЕННЯ**

**В. Р. Дячук, аспірантка третього року навчання
Інституту української мови НАН України
(Київ, Україна)**

e-mail: virarozumna@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3982-335X>

У статті представлено шість спільних ознак концепту «мати» та засоби його вербалізації в середньонаддніпрянських та гуцульських говірках. Джерелами дослідження слугували діалектні тексти, словники, етнографічні та фольклорні джерела із середньонаддніпрянського та гуцульського ареалів. До аналізу також залучено матеріали власних польових експедицій 2020–2022 рр., якими охоплено говірки Правобережної Черкащини та південно-західної частини Івано-Франківської області.

*Мета дослідження – з'ясувати спільні ознаки концепту **мати** та засоби його вербалізації в територіально віддалених українських середньонаддніпрянських та гуцульських говірках. У роботі використано такі методи: теоретичний (вивчення й аналіз спеціальної літератури); ономастичний аналіз – для опису способів вербалізації концепту; зіставний – для порівняння способів вербалізації концепту в середньонаддніпрянських та гуцульських говірках.*

Установлено, що способи називання жінки матір'ю зумовлені двома суб'єктами номінації, а тому засоби вербалізації концепту «мати» схарактеризовано в оцінці дитини, яку вона народила чи виховала, та «чужих», які знають, що в жінки є дитина. Засвідчений матеріал репрезентує, що в досліджуваних діалектних континуумах концепт «мати» об'єктивовано лексичними та синтаксичними способами вербалізації. На прикладі аналізу способів мовної реалізації концепту, що стосуються лексеми «мати», її синонімів та похідних, а також назв жінки в період вагітності та після народження дитини, з'ясовано культурний компонент концепту. Визначено, що попри належність діалектних ареалів до відмінних архетипів локальної культури, спільні номінативні, семантичні та аксіальні ознаки засвідчують близькість їхніх традицій.

Ключові слова: *концепт, мати, середньонаддніпрянські говірки, гуцульські говірки, картина світу.*

Актуальність. У системі національного світобачення концепти посідають важливе місце, оскільки вказують на ціннісне ставлення спільноти до відповідного культурного феномену. Способи вербалізації концепту свідчать про його місце в картині світу мовлян та виявляють культурно детерміновані уявлення про нього, тому дослідження концептів залишається важливим й актуальним завданням лінгвістів.

Аналіз попередніх досліджень. У сучасних лінгвістичних студіях концепт *мати* представлений насамперед поліаспектно. Його досліджено в структурі макроконцептів *сім'я, жінка*. В. Б. Яковлева шляхом аналізу семантичного простору одиниць лексико-семантичної групи *сім'я* з'ясувала закономірності структурного й семіотичного моделювання відповідного концепту. Під семантичним простором лексем представлено сукупність усіх значень мовного знака з урахуванням мотивації, семантики (зміни семантичної структури слова), словотвірних зв'язків (витворення похідних від аналізованого слова), синтагматики (здатності до поєднання з іншими словами) [15]. Т. М. Сукаленко комплексно дослідила систему метафоричних номінацій на позначення жінки в українській лінгвокультурі. У контексті концептуального аспекту «Реляційні характеристики, що виявляються у ставленні до дітей» дослідниця представила метафоричні номінації жінки-матері [10].

Дослідників також цікавило функціонування концепту *мати* в художньому та фольклорному дискурсах (студії Х. В. Старовойтової, Н. М. Совтис, О. М. Кузьменко) [9;

8; 7]. Окремі студії присвячені дослідженню концепту *мати* у фразеології (праці А. В. Чернової, Н. В. Венжинович) [13; 3].

Особливості концепту *мати* та його вербалізації в контексті стереотипних національних уявлень проаналізовано в профілюванні мовно-культурного образу матері в польській та російській лінгвокультурах (Є. Бартмінський, Я. Вежбінський) [16; 2], проте зауважимо, що цей концепт не був проаналізований в українському діалектному континуумі.

Мета дослідження – з'ясувати спільні ознаки концепту *мати* та засоби його вербалізації в територіально віддалених українських середньонадніпрянських та гуцульських говірках.

Матеріали й методи дослідження. Джерелами дослідження слугували діалектні, етнографічні та фольклорні матеріали із середньонадніпрянського та гуцульського ареалів, власні польові записи 2020–2022 рр., які охоплюють говірки Правобережної Черкащини та південно-західної частини Івано-Франківської області. У роботі використано такі методи: 1) теоретичний (вивчення й аналіз спеціальної літератури); 2) ономастичний аналіз – для опису способів вербалізації концепту; 3) зіставний – для порівняння способів вербалізації концепту в середньонадніпрянських та гуцульських говірках.

Результати дослідження. Мати – один з архетипних образів світової культури [14, с. 106–148], який в українській культурі ґрунтовний на переосмисленому «первній материнському інстинкті» [7, с. 384], оскільки, за народними уявленнями, саме материнство підвищувало статус жінки в громаді й робило її повноцінною особою; фізіологічний та соціально-побутовий статус змінювався після народження дитини [1; 6; СД³, с. 203].

Аналіз діалектного матеріалу, зібраного в середньонадніпрянських і гуцульських говірках, засвідчує, що концепт *мати* посідає визначальне місце в цих ареалах українського континууму. Підтвердженням цього слугують такі свідчення: по-перше, мати – це символ підтримки, безпеки, доброти та турботи [8, с. 48]; материнська любов – це вищий вияв любові між людьми, адже мати здатна на самопожертву заради дитини. Про цей факт промовисто написав І. Я. Франко у своїй статті «Жіноча неволя в руських піснях народних»: «воліла б наражати себе на ганьбу і сором, ніж піднімати руку на свою дитину» [11, с. 219]. По-друге, на аксіальну маркованість концепту вказує висока частотність уживання лексем *мати*, *матір* щодо інших лексем, що позначають осіб жіночої статі, як-от *дівчина*, *баба*, *жінка*, *тітка*, у діалектних та етнографічних текстах. Регулярна об'єктивація базових слів концепту дає підстави назвати такий концепт «ключовим» (за А. Вежбицькою).

Як відомо, зміст концепту формує набір когнітивних ознак, що притаманні предметові чи явищу, тобто знання, уявлення окремої людини чи етноспільноти. Аналізуючи концепт *мати* у двох діалектних континуумах, зосередимо увагу на вербалізації спільних його ознак, серед яких виокремлюємо: виношування дитини зумовлює зміни в організмі жінки; народження дитини перетворює жінку в матір; мати – найрідніша людина для дитини; мати піклується про дитину; мати – перший вихователь дитини; мати – заступниця для своєї дитини.

У середньонадніпрянських та гуцульських говірках способи номінації жінки-матері детерміновані суб'єктом номінації, яким може бути або дитина жінки, яку вона народила, або інші, хто знають, що в жінки є дитина. У зв'язку з цим концепт *мати* важливо проаналізувати в оцінці «чужих», інших людей, та в оцінці дитини.

Мати в оцінці «чужих»

Усвідомлення того, що період виношування дитини зумовлює зміни в організмі жінки, у мовленні носіїв середньонадніпрянських говірок ілюструє одиничний локалізм *умате"рн'іти: була худа йак доска / а народила поп'равил'ас'а / умате"рн'іла* (СГ, с. 426). Мовлення носіїв гуцульських говірок цю ознаку концепту вербалізує завдяки

похідному материнство: Як дівчина стала матір'ю або були вже видні сліди недалекого материнства, люди сходили ся до церкви, а по богослуженню старшина церковна затримувала ся на порозі і жінки ножом відтинали їй косу (Гнатюк_ПП, с. 317).

Зауважимо, що способи вербалізації жінки в стані «чекання» в досліджуваних говірках корелюють з обереговими традиціями, мотивованими уявленнями про вагітну жінку¹, а тому представлені не прямими номінаціями (похідними з коренями -*мат-*, -*мам-*, -*нен-*), а субститутованими. Роздумуючи про чинники уникання прямої номінації, П. Ю. Гриценко зауважує, що функціонування табу-субститутів зумовлене «рівнем прагматичної націленості табуїзації», але передусім «ступенем збереження традиційних шарів духовної культури, повір'їв, звичаїв, обрядів» [4, с. 145]. У мовомисленні носіїв середньонадніпрянських говірок період прегнації реалізований похідними утвореннями від коренів зі значенням 'ноша, тяжкість': – А як називали вагітних жінок? / – ну йак називали / *ваг'ітна* називали (Трш); *во'на т'аж'ка* (Трш); *н'іміц'і'ранком у'же ви'гон'ат' век / век / век / век / век / о / а'мати биремина* (ГЧ, с. 499); *Беремин':а не під'її'мала важ'кого* (Срд); а також евфемічними описовими номінаціями, що вказують на характерні риси зовнішності, зумовлені виношуванням дитини, «помежів'я» стану вагітності, кількість дітей: *йак йї'її з'дома заб'рав кавал'ер / але з живо'том / во'на посту'пила бер'емін':а* (Трш); – А як називали вагітних жінок? / – ну йак називали / *ваг'ітна називали / та'кі шче'л'уди біл'и цивіл'ізован'і / неопр'ід'іл'он:ойе состо'їан'їе / о'це та'ке* (В'яз); *нас'шесте"ро о'це ж було / а'мама'с'омим ходила* (ГЧ, с. 315).

Порівняно із середньонадніпрянськими говірками, ряди вербалізаторів семи 'вагітна' в гуцульському мовному континуумі значно ширші. Типовими серед них є:

– похідні від коренів зі значенням 'ноша, тяжкість': *Мама казала, що поїхав дес на роботу, вна була вагітна, от-от мала родити. Зачьили людий вівозити на Сибір, і ми вже сі сподівали, що й за нами прийдут* (Лесюк, с. 208); *Коли жонá кьишка, та і не мош стригтисьи, кумити, держьбити дитину, крáсти, бо дитина б́уде познáчена* (ЛАЗО ІІ, к. 319); *В Зеленици вірять також, що зле робить "кігітна" (вагітна) жінка, коли витягне з грядок майку, себ то галузку, яку заткнено на Зелені Свята; тоді приходять Нявки до неї в ночі, коли спить і ссуть її грудь;.. (sic!) можуть також ссати дитину, а навіть мущину, а то за промах матери. Людина, яку ссуть у ночі Няўки, пововлі нидіє – марніє, аж у кінци, висохнувши до шкіри й костий – умирає* (Онищук 1909, с. 59);

– похідні від назв живота: *Відповідно до того, як довго жінка у "кежи", кажуть про неї <...> "калюхáта", "черевáта"* (Шухевич ІІІ, с. 1);

– деривати з коренем -*леж-* (*-*lež-*): *Відповідно до того, як довго жінка у "кежи", кажуть <...> вона "зльиже", на "злбгах" <...>* (Шухевич ІІІ, с. 1);

– лексеми зі значенням 'товста': *Відповідно до того, як довго жінка у "кежи", кажуть про неї <...> "огрьидна" <...>* (Шухевич ІІІ, с. 1); *Типерь сиротьи груба, то ніц ни гóдна робити* (ГС, с. 205); *Казáў, що жінка груба зноў, тай дитину поховáли ў Нимеччині, тай пустили го* (ГС, с. 205);

– лексема, що вербалізує значення 'удвох': *Поўважсьийти жінку, видити, шо самодру́га* (ГС, с. 539);

– лексема з контамінованим значенням ('вагітна' + 'час'): *Газда мав доньку и вона не хотіла бути коло того товару; вівчър старший, шо ходив поперед овец, полюбив си з нев; в осени вона лишила си в полонині, бо і було стидно ити у село, бо вона була веремінна* (Шухевич V, с. 178);

¹ У різних зонах Славії ставлення до вагітної жінки було неоднозначним. Із одного боку, вагітна жінка уособлювала плідність, а тому її наділяли магичною продукувальною силою, цілющими властивостями. Із іншого боку, вагітність вважали небезпечним періодом як для самої жінки, так і її оточення, оскільки вірили, що важка жінка має дві душі (свою та дитини) і перебуває в порубіжному стані між «тим» і «цим» світом [СД¹, с. 160]; [12, с. 249].

– евфемізми, які вказують на те, що пологи відбуваються в певний час: *Або зноў як жінка “на тих часах” їст за воўком (шоби воўк шос исказиў, ци би ярче, ци козу, а она би іла), як їст то месо, то такі буде дитина воўкун* (ГС, с. 639); *Відповідно до того, як довго жінка у “кежи”, кажуть <...> вона на “тих дньох” <...>* (Шухевич ІІІ, с. 1);

– лексичний субтитут, що відображає традиції гуцулів під час пологів²: *Відповідно до того, як довго жінка у “кежи”, кажуть <...> вона у кут “унáде” <...>* (Шухевич ІІІ, с. 1).

Народження дитини перетворює жінку в матір, а тому релятивність стосовно дитини є визначальною для називання жінки матір’ю. Для позначення жінки, яка має або мала дитину, у середньонаддніпрянських говірках функціонують однослівні номінації: *мати, мама, хазяйка* [*Або й у матері їх живих девятеро, а вмерло, то й не згадаю в пам’ять скіко* (Груш¹, с. 95); *А у мамі було троє діток. Тоді ж раніше було дітей і по двінадцятро, і по шістнадцятро* (ЕОСУ³, с. 424); *а мат’ір називал’и мат’ірйу |d’iti / а |л’уди / хаз’айкою* (ГЧ, с. 233)]. У гуцульських говірках сему ‘наявність дитини’ актуалізовано завдяки однослівним вербалізаторам *мама, неня, мати, материя, челідьина* [*Мама з дітьми в зливу стала під окар, захистивши себе й дітей од промокання* (ТСГГ, с. 185; с. 270); *Єк дедя або неня; вітчым або мачьоха; тесть або тешия через пусті дурні бесіди, через пієнцтво – через згіриєне або ше гиришим, страшнішим май способом – заразу блудства уносят у хату христен* (ТСГГ, с. 198); *Був отец тай мати; мали одного сина* (Шух V, с. 88); *бував й таке, що веремінна вертає з ярмарку материю з дитиною на руці і з бесагами на плечах* (Шух ІІІ, с. 2)]; а також словосполучі *стати матірю*: *Як дівчина стала матірю або були вже видні сліди недалекого материнства, люди сходили ся до церкви, а по богослуженю старшина церковна затримувала ся на порозі і жінки ножом відтинали їй косу* (Гнатюк_ІІІ, с. 317).

Характерно, що народження дитини змінює статус жінки із перших хвилин появи на світ. У мовному просторі середньонаддніпрянського діалектного континууму сему ‘породілля’ представлено такими мовними одиницями:

– однослівною лексемою *мати*: *Бабка, як ішла на родини, хлібину, знаю, точно брала. Шо ше – точно не буду казатъ, а хлібину – всігда, оддавали матері* (ЕОСУ³, с. 414); *Пострижини. Оце ссутулється, або це на полу стригли, ставили рядничку туди, і то батько хрещений вистригав хрестик тоді. Матері волосся віддавали, не знаю, де мати дівала волосся* (ЕОСУ³, с. 415);

– демінутивом *мамка*: *Вона, як одрізала ж воно, я ж там нічого не знаю, оце ж вона десь одрізала, а ту пуповину зав’язала, і вона забира, мамка, вона одтой, однада* (ЕОСУ³, с. 426);

– складеними номінаціями з апозитивними відношеннями між компонентами: *молодиця мати, породілля мати* [*Він іде з дитиною у вівтар, а молодиця мати за ним зараз* (Груш¹, с. 205); *Як сяде ото вже породіля мати, то їй кума або баба подає дитинку на руки* (Груш¹, с. 201)]. У гуцульському мовному ареалі цю смисловою реалізацію концепту актуалізовано однослівними лексемами, як-от: *породіля, поліжниця, полішкина, мати* [*Ой, ці моші помогла нам моцно, як би ни ўна, відаў, би нив ратували породілю* (ГС, с. 406); *Против того, аби бісиця не обміняла дитину, треба зараз сьвітити сьвічку, бо бісиця не іде до сьвітла, вона боїть ся его, окрім того мусить баба обкурити дитину, поліжницю тай себе ладаном, який є божим даром, а виробляє его мурашок* (Шух ІІІ, с. 3–4); *Полішкини нивільно шити у петницю, бо дитина буле мала прирослий язик, буде німе* (Онищук 1912, с. 97); *В 40 днів по злогах іде мати до виводу і від того часу стає*

² Під час пологів гуцулки мали бути сховані від чужих очей, присутніми могли бути лише найближчі рідні, або взагалі нікого [5, с. 76] (пор. *кут* – псл. *kǫtъ, споріднене з грецькою «куток ока» – малопомітне й важкодоступне місце [ЕСУМ³, с. 161–162]).

“чиста”, їй вільно вж всюди ходити; лише бісиця ходить усе нечиста, бо вона не виводжена (Шух ІІІ, с. 7)].

«Мати-дитина»

Мати дає життя дитині, перебуває поряд із нею від моменту її народження у світ, а тому для дитини є найріднішою людиною. Сприйняття світу дитиною та становлення її як індивіда здійснюється через матір. Високий ступінь суб'єктно-релятивних відношень між дитиною та матір'ю зберігається впродовж усього життя. У середньонаддніпрянських говірках його представлено кількома різновидами мовних одиниць:

– формою «поважної множини»: *і оце ж каждий ден' мамка у оц'їй пил'ї топл'ат'* (ГЧ, с. 280); *мати одну сковороду на жар'ат'* / *другу сковороду / трет'у сковороду / і борошенцим поприрушуйут'* / *ол'їйкою помажут'* / *дак во́на й'а́ка смачна бу́ла / і в нас бу́ло аж два ко́ши'ї* (ГЧ, с. 58); *пуб'їрал'и / мама помазал'и д'їл / усе поробил'и і вже веч'їр / св'а́тий веч'їр ни робил'и б'їл'ше н'їчого* (ГЧ, с. 334);

– посесивними конструкціями: *мама мо́йа ку́тила ми́н'ї са́дибу* / (Гов_У, с. 184); *а ўс'їгда / по старому ше / по тому ше з д'е́тва з'на́ю / шо й'ак мама мо́йа робил'а / так і й'а* / (Гов_У, с. 149); *і й'а т'кал'а / й мо́йа мати т'кал'а / р'адна т'кал'и* (ГЧ, с. 79);

– описовою конструкцією: *вона п'їшла до мамки р'їдної та й плаче / чо́го ж ти ми́не ни вивчила / шо й'ого ж вивчила мамка / й'ак хл'їб пик'ти / а ти ми́не ни вивчила / і так й'їй ни́прїязно бу́ло п'ерид чолов'їком* (ГЧ, с. 224);

– посесивно-описовими словосполуками, що вказують на надмірність ознаки належності: *вигнала з хати / приб'їгла во́на на цвинтар / де мати й'її за́хована / во́на коло ц'еркви / і в'пала / і каже / мамочко ж мо́йа р'їдна / й'а́би ж ти була жи́ва / ти ж н'їколи б ни́допустила до ц'ого / й'ак на мене з д'ївайц'ї: а мачуха зла* (ГЧ, с. 485); *Що в сінечках голубець гуде, (2) / А в світлиці голосок іде. / – Порадь мене, моя мати, / Порадь мене, моя рідна мати, / Кого ж мені у бояри брати? [...]* (Пісні_П, с. 119);

– демінутивними номінаціями: *дома в мене бу́ла т'їко ста́ра мамка та брат кал'їка* (ГЧ, с. 279). Зауважимо, що зменшено-пестливі найменування матері більше притаманні фольклорним текстам, у яких вони не лише передають позитивні почуття дитини до матері, а також виконують естетичну функцію: *Ой чи чула, моя мати, / Що за пани / Взяли мою русу косу / Під жупани? / Стали мою русу косу / Тріпати, / Стала моя матінка / Плакати. / Да не плач, матінко, / По косі, / А заплач, матінко, / По красі. / [...]* (Муз_СД, с. 178); *[...] Ой вернися, мій братіку, / Матуся вмірає. / – Не вернися, забарюся, / Нехай Бог приймає. [...]* (Пісні_П, с. 438); *[...] – Ой я ж, моя матусенько, / В гостях не перепився, / А в зелених ярах / На звір надивився. [...]* (Пісні_П, с. 295);

– фразеосполуками: *шчитати за мат'їр* ‘ставитися як до матері, вважати рідним’ [*а во́ни в'м'їс'т'ї / в'м'їс'т'ї жи́л'и / в'м'їс'т'ї й'їли / і зараз во́ни ми́не шчитайут' за мат'їр / за р'їдну* (ГЧ, с. 78)]; *прийн'ати за мат'їр* ‘ставитися як до матері, вважати рідним’ [*в'їн до мене п'їд'ходить' та каже / низна́кома ж'еничина приймайте ми́не за сина / а й'а вас за мат'їр* / (ГЗП, с. 55)]; *називати мат'їр'їу* ‘вважати когось рідним, близьким’ [*та й'а оче́п'ил'ас'а за не́й / та во́на нас приви́ла о́то сво́го сина / і ми́не / із того / із С'вид'ївка / то й'її мат'їр'їу / поки во́на й'у́мерла / називала* (ГЧ, с. 196)];

– метафоричними номінаціями, змістовий компонент яких вказує на душевні властивості денотата, кровну спорідненість: *Ненько моя ріднесенька, / Моя голубонько вірнесенька! / До кого ж я пригорнусь? / Пригорнусь до стіни – стіна німа, / Пригорнусь до одвірки – одвірки глухі. / Куди ж я буду йти? / Куди не піду – всі люди купочками стоять. / До якої купочки не підійду – а тебе я не найду.* (ЕОСУ⁵, с. 255); *– Ой ти, мати, / Пораднице в хаті, / Порадь мені, / Що маю казати! [...]* (Пісні_П, с. 439); *а́ле смерт' бат'ка пере́несла л'екше і мат'їр'ї л'екше чим чолов'їка / во́на (мама – доповнення В. Д.) не при ми́н'ї по́мерла / по́мерла при не'в'їсц'ї / й'її с'уду привезли т'їл'ки хоро́нит' / й'акби во́на при ми́н'ї / ми́н'ї бу́ло б'їл'ше т'а́жче / й'а з'на́ю шо це мо́йа кров / а́ле так й'ак во́на там ...* (Трш).

Реляція «дитина-мати» у мовній картині світу горян теж має різноманітні вияви. Зокрема, визначення матері як найріднішої людини для дитини вербалізовано такими мовними одиницями:

– формою «поважної множини»: *Татуньо йак сьидут коло слупа, то ўнису́т зо два скінцы, а мамуньи ни можуть тото дойти, тьілько складають сир тай масло* (ЗНАДОБИ, с. 219); *А в мого діда, розказують няня, була під каглов ціла бербениця сороківчиків закопаних, білих та тяжких, як леду* (Гнатюк_О, с. 2);

– посесивними конструкціями: *А мама моя знає, шо то таке, і каже: «В шіснаціть років хлопец ше не є ватаг», а він каже: «Як він того року пас ко'рови тай ва'тажив, то я я ше дам дам йо'му хлопце, аби йо'му пома'гав, і всьо»* (ГС, с. 98–99); *Як так хочу, моя мамко, до тебе прибути* (Лесюк, с. 226);

– описовими словосполуками: *Я зберу ся, не бою ся, / Є у мене рідна нянька, рід великий – не даст мене. / Избирай сі, виріжай сі, / Кречна панно, озме тебе. / Я зберу ся, не бою ся; / Є у мене рідний (імя князя) Це мій муж – озме мене* (Шух ІІІ, с. 56); *Ти, Васи, попустиси мої дівчини, бо рідна няня ни пизнаї...* (ТСГГ, с. 220);

– посесивно-описовими конструкціями: *Мамко наша рідна, мамко любі! / Чим ми Бога прогнівили, / Шо ви нас, мамко, сирітков лишили?* (Шух ІІІ, с. 251); *Дороженька моя мамо, куда від їжджьїш, чого мене мене, беззахисну, тутечка лишїш?* (Лесюк, с. 226); *Мамко, моя старенькая, маєш доньок сім. / Не дай же їм розпустоньки, як далась мені* (Гнатюк_ІІІ, с. 263);

– демінутивними номінаціями: *Відколи не мамка бела, віттогда сьи бою* (ГС, с. 381); *А дедик та нянька тай бабка си з мене добре висміяли тай з отим я була* (Гнатюк_О, с. 9). Цікаво відзначити, що у фольклорних текстах гуцульського мовного простору фіксуємо більшу кількість демінутивних номінацій жінки-матері. Ба більше, серед них виявляємо ті, що утворені за моделями «локальних» словотвірних типів, наприклад: *Зоставили іно одного, / Коничейка вороного. / На нїм їздив Івасейко, / До матїнойки на вечеройку* (Гнатюк_КІЦ, с. 106); *Прийшов до неї батейко (матїйка) ії: / Чес, Настунейко, чес до домоньку!* (Гнатюк_КІЦ, с. 185); *Ходила (Анна) зеленим лісом, / Єі матейка до дому кличе* (Гнатюк_КІЦ, с. 137); *До тебе іде свята Пятюнка, Дарує тебе от як матюнка* (Гнатюк_КІЦ, с. 111); *Ей мамунцю, мамуненько, майши доньок сім, / Не пускай їх на музики, буде дольи всім /* (Гнатюк_ІІІ, с. 269); *Я у свої мамуніунї една єдинице, / Я по воду ни ходила, бо в садї кирницє. / Я по воду ни ходила, тай дров ни рубала; / По чім я сі, мій миленький, тобі сподобала?* (Гнатюк_К2, с. 91);

– зіставними конструкціями: <дивитси> *єк дитина на маму рідну 'віддано' [Стоїт та й дивитси на буженицу так приязно, єк дитина на маму рідну, оком ни змигає, лиш слину з рота пускає* (Манчук, с. 65)];

– метафоричними номінаціями, асоціативний компонент яких корелює із фізичними та фізичними ознаками денотата: *Та за кого, мамко, / Та за кого, любко, / Та за кого, чорнушенько, / Сивенька голубко!* (Гнатюк_Г, с. 63).

Ставлення матері до дитини виявляється в турботі про неї. Поведінка матері стосовно своєї дитини виформувалася в позитивно марковану модель поведінки. У середньонаддніпряньському мовному ареалі вона реалізована:

– фразеосполуками *бути за мат'ір, бути за мамку* 'виконувати функції матері' [то'д'і вже до т'ітки пирийш!ли та жи!ли вже з т'іткоюу ми / вже во!на була нам за мат'ір / бо ми сво!йу мат'ір ни знали / йак во!на була (ГЧ, с. 190); *так н-ісл'а в-ій'ни та ж-інка / та'ка !добра / !була нам за !мамку* (В'яз)];

– порівняннями: *як рідная мати 'про щось дуже близьке' [...Порадь мене, дівчинонько, / Як рідная мати: / А чи мені женитися. / А чи тебе ждати. / Гей, гей, гей, гей! (2) / А чи мені женитися, / А чи тебе ждати? [...]* (Пісні_ІІ, с. 402)]; *як мати 'ніжно, з турботою' [... Пошли йому, Боже, щастя / Ще й добру годину, / Що він мене пригортає, / Як мати дитину. [...]* (Пісні_ІІ, с. 442)].

Дбайливе ставлення матері до дитини в гуцульських говірках актуалізовано в низці порівнянь, як-от: *йик рідная мати, як рідненька мама, 'ніжно, з любов'ю'* [Чорногора хліб не родит, / Не родит пшеницу, / Викохус вівчыриків / Сирок і жентицу. / Чорногора хліб не роди, / Нічим ї орати, / Викохус вівчыриків, / **Йик рідная мати** (Шух ІІІ, с. 120); *Ой дана-ж бо, дитиночко, ой дана, ой дана, Ай ніхто так не забавит, як рідненька мама* (Онищук_НЖ, с. 103)]; в одиничному похідному **мамчити** 'пестити' (Піпаш, с. 98). Зауважимо, що надмірна турбота матері про дитину із застереженням оцінена в обох досліджуваних ареалах. Факт гіпертрофованої уваги до дитини з боку матері в гуцульських говірках актуалізований синонімічними фразеосполуками, як-от: *мамчин син 'син-улюбленець у матері'* (Піпаш, с. 98), *мамин синок, мамин Петро 'розніжений, випещений, безвільний парубок чи чоловік'* (*Він мамин синок*) (ГС, с. 381). У середньонадніпряньському мовному ареалі оцінка перебільшеного ставлення матері до дитини представлена словосполучкою *материн мазун* з нейтральною, навіть більше пестливою конотацією: *«Ти – татів синок, а материн мазун»* (Груш², с. 127).

Мати для дитини є першим і найголовнішим вихователем. Спостереження за процесом виховання та виразною схожістю дитини на свою матір рисами поведінки в середньонадніпряньському мовному просторі ілюструють фразеосполучки *п'яти у маму, копія мати, бути як мати* 'виявитися схожим на матір якимись рисами вдачі' [З д'єтства вм'їла, це було просто в природі. І сестра в мене, **п'їшла** вона у маму, вона і писанки писала і рисувала у хаті (ЕОСУ⁶, с. 326); а *та мала / 'ко-оп'їа 'мати / та'ка ж^м гу'л':ашч-а* (Трш); [...] *Як буде дівчина, – / Велю розстріляти, / Щоб не була така шельма, / Як і мати.* [...] (Піснї_П, с. 425)]. У мовомисленні горян ми засвідчили факт схожості дитини на матір за зовнішністю: *'Д'ї'ч'їна б'їл'єва / 'ї маму се 'їдала* (Голянич, с. 68).

Мати – заступниця своєї дитини. Материнський інстинкт зумовлює поведінку жінки, яка всіма силами намагається відвернути нещастя від дитини, а відчуваючи небезпеку, готова її захистити. У концептуальній картині світу говірконосіїв середньонадніпряньського мовного простору віру в оберегову силу матері об'єктивовано в метафоричній номінації *бере'гін'а*: *'жїн'ка / це 'мати / це бере'гін'а* / (Трш); *'матир'ї йак ни с'тало / все пройшло / все про'пало / це бе'рї'гін'а / 'йакос' р'їд розпа'даїец':а / ну 'кажут' же йак'шо 'бат'ко вм'їрайє 'д'їти ни 'сироти / йак ум'їрайє 'мати / 'д'їти к'ругл'ї 'сироти / ну бо 'мати можит' ни вї'ходит' 'зам'їж* (Трш); у вигуках-звертаннях до рідної матері в стані розчарування, відчаю: *'горе вил'їке бу'л'о / ой 'Боже м'їй / 'мамочко / ко'ли уб'їгаїє 'Кол'а / мо'їа дї'тина* (ГЧ, с. 586); *ой 'мамочки мо'їа 'р'їдна / та зл'їз' жи йа тї'бе про'шу / ти ж пон'їмайши / ти упа'деш уб'їєс'а / мї'не ж 'мати вбїє / мї'не 'мати зїїс'т' / (ГЧ, с. 142); ох / мо'їа 'нен'ко 'р'їдна / і йа так забо'л'їла / шо по'пала в бол'ниці'у* (ГЧ, с. 596).

У гуцульському мовному ареалі апотропеїчна функція жінки-матері зазнала переосмислення: оберегову модель поведінки земної матері почасті екстрапольовано на образ Матері Божої, а тому саме її в концептуальному просторі позиціоновано як заступницю, ту, що може захистити. Оберегова функція Богородиці в мовленні носіїв гуцульських говірок актуалізована в подібний спосіб – у вигуках-апелативах на кшталт *Матінко Божя!, Матінко Христова!*, які говірконосії вживають для прохання Матері Божої про опіку чи в стані захоплення, здивування, переляку: *Крий Матко Божя!* (ГС, с. 159); а / *криї 'Мати 'Бож'а / 'баба / 'кажут / дис'тала 'була на 'голу* / (Стп). Як бачимо, спосіб вираження уявлень про заступницьку роль жінки-матері в досліджуваних діалектах однаковий, натомість відмінним є десигнат, через те в екстремальних ситуаціях говірконосії середньонадніпряньського мовного простору більш схильні вживати вигуки-звертання до рідної матері, а горяни – до Матері Божої.

Висновки й перспективи. Отже, у досліджуваних говірках спільними виявилися шість когнітивних ознак концепту. В оцінці матері «чужими» об'єктивовано дві: *виношування дитини зумовлює зміни в організмі жінки; народження дитини перетворює жінку в матір*, інші чотири, а саме: *мати – найрідніша людина для дитини; мати*

підкується про дитину; мати – перший вихователь дитини; мати – заступниця для своєї дитини – реалізовано в оцінці матері дитиною.

У середньонаддніпрянському та гуцульському діалектних континуумах концепт *мати* об'єктивовано за допомогою лексичних та синтаксичних способів вербалізації. У середньонаддніпрянських говірках усталеними лексичними засобами ословлення концепту є одиничні іменники, іменникові деривати-демінутиви, дієслово-локалізм, однослівні метафоричні номінації. Корпус синтаксичних номінацій концепту становлять словосполучення (описові, посесивні, посесивно-описові), складені утворення з апозитивними відношеннями між компонентами, конструкції з формою «поважної множини», фразеосполучення, порівняння.

Лексичні способи вербалізації концепту *мати* (*matir*) у гуцульських говірках представлено одиничними іменниками, іменниковими дериватами-демінутивами, дієслівним похідним, однослівними метафоричними номінаціями. До синтаксичних належать описові, дієслівні, посесивні, посесивно-описові словосполучення, зіставні конструкції, фразеосполучення, конструкції з формою «поважної множини».

Попри територіальну віддаленість досліджуваних мовних континуумів, їхню належність до різних архетипів локальної культури, поліваріантність вербалізації концепту *мати* засвідчує його визначальне місце в концептуальних картинах світу говірконосців. Способи мовної реалізації когнітивних ознак концепту концентровані навколо самої лексеми *мати* в різних варіантах і стосуються назв жінки в період прегнації та після народження дитини. Поза тим у вербалізаторах концепту виявляється культурний компонент. Зокрема, функціонування метафоричних номінацій засвідчує образність та естетизм мовомислення говірконосців, а лексичні заступлення – високу народну культуру й дотримання її приписів. Спільні номінативні, семантичні й аксіальні ознаки зіставлюваних мовно-культурних ареалів указують на давність часу формування картин світу їхніх носіїв, близькість традицій у слідуванні усталеного культурного канону та водночас високий ступінь їхньої неповторності, що в перспективі потребує більш докладного вивчення.

Список скорочень назв населених пунктів

В'яз – с. В'язівка Звенигородського району Черкаської області; Срд – с. Сердегівка Звенигородського району Черкаської області; Трш – с. Терешки Звенигородського району Черкаської області; Стп – с. Стопчатів Косівського району Івано-Франківської області.

Список використаної літератури

1. Агеева В. Філософія жіночого існування / В. Агеева [передм. до кн. С. де Бовуар. Друга стаття]. Київ : Основи, 1994. Т. 1. С. 5–21 [пер. з фр. Н. Воробйова, П. Воробйов, Я. Собко].
2. Вежбиньски Я. Концепт мати в руской и польской лингвокультурах. *Acta Universitatis Lodzianis. Folia Linguistica Rossica*. 2017. № 14. С. 39–51.
3. Венжинович Н. Ф. Фраземіка української літературної мови: когнітивний та лінгвокультурологічний аспекти : монографія. Ужгород : ФОП Сабов А., 2018. 463 с.
4. Гриценко П. Ю. Ареальне варіювання лексики. Київ : Наукова думка, 1990. 272 с.
5. Зубик Л. В. Роль матері у родильному обряді переходу гуцулів (кінець XIX – перша половина XX ст.). *Гілея: науковий вісник*. 2019. Вип. 149 (№ 10). Ч. 1. Історичні науки. С. 75–77.
6. Ігнатенко І. Жіноче тіло у традиційній культурі українців. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 224 с.
7. Кузьменко О. Драматичне буття людини в українському фольклорі: концептуальні форми вираження (період Першої та Другої світових воєн) : монографія. Львів : Інститут народознавства НАН України, 2018. 728 с.
8. Совтис Н. М. Концепт «мати» у творах Л. Е. Венгліньського. *Київські полоністичні студії*. 2015. Т. 26. С. 444–449.
9. Старовойтова Х. В. Архетип *матері* в сучасній французькій драмі: лінгвокогнітивний аспект : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.05. Київ, 2008. 20 с.
10. Сукаленко Т. М. Метафоричне вираження концепту *жінка* в українській мові : монографія / за ред. Л. О. Ставицької. Київ : ВД Дмитра Бураго, 2010. 240 с.
11. Франко І. Жіноча неволя в руських піснях народних. *Зібрання творів* : у 50 т. / за ред. М. Д. Бернштейна та ін. Київ : Наукова думка, 1980. Т. 26. С. 210–253.

12. Хомік О. Є. Оберегова лексика та фразеологія української родильної обрядовості. *Наукові записки Національного університету Острозька академія*. Серія «Філологічна». 2013. № 34. С. 249–251.
13. Чернова А. В. Концепти «батько», «мати» в українській лексико-фразеологічній системі світу : автореф. дис. ... канд. філол. Наук : 10.02.01. Дніпро, 2010. 20 с.
14. Юнг К. Психологічні аспекти архетипу матері. Архетипи і колективне несвідоме / пер. з нім. К. Котюк; наук. ред. О. Фешовець. Львів : Астролябія, 2013. С. 106–148.
15. Яковлева В. Б. Вербалізація концепту *сім'я* в українській мовній картині світу : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2008. 22 с.
16. Bartmiński J. Polski stereotyp «matki». *Postscriptum Polonistyczne*. 1 (1), 33–53. URL : <https://journals.us.edu.pl/index.php/PPol/article/view/11184> (дата звернення: 10.03. 2022).

Список умовних скорочень джерел

- Гнатюк_K2 – Гнатюк В. Коломийки. Т. 2. *Етнографічний збірник*. Львів : 3 друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка, 1906. Т. XVIII. 315 с.
- Гнатюк_Г – Гаївки / збір. В. Гнатюк. *Матеріали до української етнології*. Львів : 3 друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка, 1909. Т. XII. 367 с.
- Гнатюк_О – Гнатюк В. Народні оповідання про опришків. *Етнографічний збірник*. Львів : 3 друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка, 1910. Т. XXVI. 354 с.
- Гнатюк_КЩ – Колядки і щедрівки. Т. I–II / збір. В. Гнатюк. *Етнографічний збірник*. Львів : 3 друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка, 1914. Т. XXXV–XXXVI.
- Гнатюк_ПП – Гнатюк В. Пісня про покритку, що втопила дитину. *Матеріали до української етнології*. Львів : 3 друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка, 1919. Т. XIX–XX. С. 249–389.
- ГЗП – Говірки Західної Полтавщини. Збірник діалектних текстів / укл. Г. І. Мартинова. Черкаси : Видавець Чабаненко Ю. А., 2012. 342 с.
- Гов_У – Говірки історичної Уманщини та суміжних земель: монографія / за ред. Т. М. Тищенко. Умань : РВЦ «Софія», 2008. С. 80–247.
- Голянич – Голянич М. І. Мовний портрет села Тюдів. Словник : у 2 т. Івано-Франківськ : Лілея НВ, 2018. Т. 1: А–М. 1000 с.
- ГС – Хобзей Н., Ястремська Т., Сімович О., Дидик-Меуш Г. Гуцульські світи. Лексикон. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2013 (Серія «Діалектологічна скриня»). 668 с.
- ГЧ – Говірки Черкащини. Збірник діалектних текстів / укл. Г. І. Мартинова, Т. В. Щербина, А. А. Таран. Черкаси : Видавець Чабаненко Ю. А., 2013. 881 с.
- Груш.¹ – Грушевський М. Дитина в звичаях і віруваннях українського народу. Матеріали з полудневої Київщини / опрац. Др. З. Кузеля. Ч. I. *Матеріали до українсько-руської етнології*. Львів : 3 друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка, 1906. Т. VIII. 220 + VI с.
- Груш.² – Грушевський М. Дитина в звичаях і віруваннях українського народу. Матеріали з полудневої Київщини / опрац. Др. З. Кузеля. Ч. II. *Матеріали до українсько-руської етнології*. Львів : 3 друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка, 1907. Т. IX. 145 с.
- ЗНАДОБИ – Гнатюк В. Знадоби до Галицько-руської демонології. Т. XV. *Етнографічний збірник*. Львів : 3 друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка, 1904. 272 с.
- СГ – Мартинова Г. І., Щербина Т. В. Словник середньодніпрянських говірок. Черкаси : Видавець Чабаненко Ю. А., 2020. 492 с.
- СД¹ – Славянские древности. Этнолингвистический словарь. Москва : Международные отношения, 1995. 584 с.
- СД³ – Славянские древности. Этнолингвистический словарь. Москва : Международные отношения, 2004. 689 с.
- ЕОСУ³ – Етнографічний образ сучасної України. Корпус експедиційних фольклорно-етнографічних матеріалів : у 10 т. / за ред. Г. Скрипник. НА України; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ, 2016. Т. 3. 472 с.
- ЕОСУ⁵ – Етнографічний образ сучасної України. Корпус експедиційних фольклорно-етнографічних матеріалів : у 10 т. / за ред. Г. Скрипник. НАН України; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ, 2020. Т. 5. 464 с.
- ЕОСУ⁶ – Етнографічний образ сучасної України. Корпус експедиційних фольклорно-етнографічних матеріалів : у 10 т. / за ред. Г. Скрипник. НАН України; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ, 2016. Т. 6. 688 с.
- ЕСУМ³ – Етимологічний словник української мови: у 7 т. / ред. рада: О. С. Мельничук (гол.) та ін.; АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Наук. думка, 1989. Т. 3. С. 161–162.
- ЛАЗО – Дзедзелівський Й. О. Лінгвістичний атлас українських говорів Закарпатської області України: Лексика. Ужгород, 1958–1993. Т. I–III.
- Лесюк – Лесюк М. Мовний світ сучасного галицького села (Ковалівка Коломийського району). Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2008. 328 с.
- Манчук – Манчук О. Жыб'ївські новелі. Косів : Писаний Камінь, 2013. 76 с.

Муз_СД – Регіонально-жанрова антологія українського музичного фольклору. Том І. Обрядовий музичний фольклор Середньої Наддніпряниці / за ред. Г. А. Скрипник. НАН України; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ, 2016. 364 с.

Онищук 1909 – Онищук А. Матеріали до гуцульської демонології / *Матеріали до української етнології*. Львів, 1909. Т. XI.

Онищук 1912 – Онищук А. З народнього життя Гуцулів. *Матеріали до української етнології*. Львів, 1912. Т. XV. С. 90–177.

Онищук_НЖ – Онищук А. З народнього життя Гуцулів. *Матеріали до української етнології* / за ред. В. Гнатюка. Львів : З друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка, 1912. Т. XV. С. 90–158.

Піпаш – Піпаш Ю. О., Галас Б. К. Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської області). Ужгород, 2005. 266 с.

Пісні_П – Народні пісні Полтавщини (з колекцій збирачів фольклору) / упоряд. Л. О. Єфремова. НАН України; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ : Логос, 2016. 752 с.

ТСТГ – Гавука П. Д. Тлумачний словник гуцульських говірок. Словник. Косів : Писаний Камінь, 2017. 296 с.

Шух III – Шухевич В. Гуцульщина. Ч. 3. Львів, 1902. 257 с. (Матеріали до українсько-руської етнології. Т. V).

Шух V – Шухевич В. Гуцульщина. Ч. 5. Львів, 1908.

References

1. Aheieva, V. (1994). *Filosofia zhinochoho isnuvannia* [The philosophy of women's existence]. Kyiv : Osnovy, 5–21 (in Ukr.). In : Aheieva, V. (1994). *Filosofia zhinochoho isnuvannia* [The philosophy of women's existence]. Kyiv : Osnovy, 5–21 (in Ukr.).

2. Vezhbynsky, Ya. (2017). *Kontsept mat' v russkoi y polskoi lnhvokulturakh* [Concept mother in Russian and Polish linguistic cultures]. In : *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Linguistica Rossica* (14), 39–51 (in Russ.).

3. Venzhynovych, N. F. (2018). *Frazemika ukrainskoi literaturnoi movy: kohnityvnyi ta lnhvokulturolohichnyi aspekty* [Phrasemics of Ukrainian Literary Language: Cognitive and Linguocultural Aspects]: monohrafiia. Uzhhorod : FOP Sabov A., 463 (in Ukr.).

4. Hrytsenko, P. Yu. (1990). *Arealne variuvannia leksyky* [Areal variation of lexical items]. Kyiv : Naukova dumka, 272 (in Ukr.).

5. Zubyk, L. V. (2019). *Rol materi u rodylnomu obriadi perekhodu hutsuliv (kinets XIX – persha polovyna XX st.)* [Mother's role in the birth rite of Hutsul's transition (end of XIX – first half of the XX cent.)]. In : *Hileia: naukovyi visnyk* [Gilea: Scientific Bulletin]. 149, 75–77 (in Ukr.).

6. Ihnatenko, I. (2016). *Zhinoche tilo u tradytsiinii kulturi ukrainsiv* [Female body in the traditional culture of Ukrainians]. Kharkiv : Knyzhkovyi Klub «Klub Simeinoho Dozvillia», 224 (in Ukr.).

7. Kuzmenko, O. (2018). *Dramatyчне buttia liudyny v ukrainskomu folklori: kontseptualni formy vyrazhennia (period Pershoi ta Druhoi svitovykh voien): monohrafiia* [Drama human being in Ukrainian folklore: conceptual forms of expression (period of the First and Second World Wars)]. Lviv : Instytut narodoznavstva NAN Ukrainy, 728 (in Ukr.).

8. Sovtys, N. M. (2015). *Kontsept «maty» u tvorakh L. E. Venhlynskoho* [Concept «Mother» in the works of L. E. Venglinsky]. In : *Kyivski polonistychni studii* [Kivsky Polonistic Studies]. 26, 444–449 (in Ukr.).

9. Starovoitova, Kh. V. (2008). *Arkhetyp materi v suchasni frantsuzkii dramy: lnhvokohnityvnyi aspekt* [Mother's archetype in modern French drama: linguocognitive aspect]. Extended abstract of PhD dissertation (Ukrainian language). Kyiv, 20 (in Ukr.).

10. Sukalenko, T. M. (2010). *Metaforyчне vyrazhennia kontseptu zhinka v ukrainskii movi* [Metaphorical expression of the concept woman in Ukrainian]: monohrafiia. Kyiv : Vyd. Dim Dmytra Buraho, 240 (in Ukr.).

11. Franko, I. (1980). *Zhinocha nevolia v ruskykh pisniakh narodnykh* [Female bond in Ukrainian folk songs]. *Zibrannia tvoriv v 50 t.* Т. 26. Kyiv : Naukova dumka, 210–253 (in Ukr.).

12. Khomik, O. Ye. (2013). *Oberehova leksyka ta frazeolohiia ukrainskoi rodylnoi obriadovosti* [Protective vocabulary and phraseology of Ukrainian birth ceremony]. In : *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu Ostrozka akademiia* [Scientific notes of the National University Ostroh Academy]. 34 249–251 (in Ukr.).

13. Chernova, A. V. (2010). *Kontsepty «batko», «maty» v ukrainskii leksyko-frazeolohichnii systemi svitu* [The concepts «father», «mother» in the Ukrainian lexical and phraseological system of the world]. Extended abstract of PhD dissertation (Ukrainian language). Dnipro, 20 (in Ukr.).

14. Yung, K. (2013). *Psykholohichni aspekty arkhetypu materi* [Psychological aspects of mother archetype]. Lviv : Astroliabiia, 106–148 (in Ukr.).

15. Iakovlieva, V. B. (2008). *Verbalizatsiia kontseptu simia v ukrainskii movnii kartyni svitu* [Verbalization of the concept family in the Ukrainian language picture of the world]. Extended abstract of PhD dissertation (Ukrainian language). Kharkiv, 22 (in Ukr.).

16. Bartmiński, J. (2008). *Polski stereotyp «matki»* [Polish stereotype «mother»]. In : *Postscriptum Polonistyczne*, 1(1). Available at: <https://journals.us.edu.pl/index.php/PPol/article/view/11184> (in Pol.).

VERBALIZATION OF THE CONCEPT *MOTHER* IN MIDDLE-UPPER-DNIEPER
AND HUTSUL DIALECTS: AN ATTEMPT TO COMPARE

*Vira Diachuk, postgraduate Institute of Ukrainian Language,
National Academy of Science of Ukraine
(Kyiv, Ukraine)*

e-mail: virarozumna@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3982-335X>

Abstract. Introduction. *In the national worldview system, concepts occupy an important place because they indicate the community value attitude to the cultural phenomenon. Verbalization of the concept testify to its significance in the speaker's world-image and show culturally determined ideas about it. In this regard, the study of concepts remains an important and urgent task of linguistics.*

Purpose. *The aim of our research is to find out the common cognitive features of the concept MOTHER and ways of its verbalization in the Middle-upper-Dnieper and Hutsul dialects.*

Results. *The concept MOTHER has six common cognitive features in researched linguistic areas: pregnancy causes changes in the woman's body; childbirth turns a woman into a mother; a mother is the most relative person for the baby; a mother takes care of the baby; a mother is the first child's educator; a mother is a child's defender.*

In general, the concept MOTHER is represented by lexical and syntactic ways. Lexical ways of verbalization in the Middle-upper-Dnieper dialects are single nouns, noun derivatives, dialect verb, single metaphorical nominations. Syntactic nominations are illustrated by phrases (descriptive, possessive), compound formations with the appositive connection between their components, constructions with the form of «respectable plurality», phraseological units and comparative constructions. The lexical ways of verbalization in the Hutsul dialects are also represented by single nouns, noun and verbal derivatives, single metaphorical nominations. Syntactic verbalization ways include verbal, descriptive, possessive units, comparative constructions, phraseological units and constructions with the form of «respectable plurality».

Originality. *The concept MOTHER has not been the object of research in the Middle-upper-Dnieper and Hutsul dialects yet, so the investigation of its cognitive features and ways of verbalization is the advances of this article.*

Conclusions. *In spite of the fact, that the researched linguistic areas are far from each other and belong to different archetypes of local culture, different ways of the concept verbalization testify to its important place in dialect speakers' conceptual world pictures. Ways of the concept verbalization focus around lexical item «mother», its different variants and relate to the names of a woman during the period of pregnancy and after childbirth. Common nominative, semantic and evaluative features of compared linguistic and cultural areas indicate the closeness of their traditions and at the same time a high level of their uniqueness.*

Key words: *concept, mother, the Middle-upper-Dnieper dialects, the Hutsul dialects, world-image.*

Надійшла до редакції 05.03.22

Прийнято до друку 03.05.22